

FRANJO KOŽUL

POLITIČKA KULTURA I POLITIČKO PONAŠANJE U SUVREMENIM POLITIČKIM PROCESIMA

U rasvjetljavanju fenomena političke kulture neotklonjivo se susrećemo s mnoštvom teškoća pojmovne i terminološke prirode, a odmah zatim, metodološke i sadržajne. Poteškoće nastaju samim tim što pojam »kultura« služi kao pragmatički izraz za određivanje različitih socijalnih sadržaja ili za određivanje svih manifestacija ljudske ličnosti. Zbog praktičnih ili metodoloških razloga možemo izostaviti ili apstrahirati teškoće terminološke i pojmovne prirode, ali je pitanje možemo li proučavati i na temelju proučavanja suditi i donositi čvršće zaključke o političkoj kulturi nezavisno od kulture uopće, od ljudskog ponašanja u totalitetu. Kojim god putem polazili ili usmjerili tokove razmišljanja, uvijek se susrećemo s istim pitanjem: je li politička kultura samo manifestacija »kulturne ličnosti« ili je pak nezavisna varijabla koju možemo izdvojiti kao specifičan kvalitet ljudskog ponašanja. U praktičnom aspektu to znači je li moguć razvoj političke kulture bez razvoja kulture uopće i obratno.

Kada promatramo ljudsku individuu, njezino ponašanje i reagiranje na svijet koji je okružuje, te njezin odnos prema pojavama u svijetu, zapravo na temelju takvog ponašanja i reagiranja određujemo njezine bitne značajke. Polazeći od tih značajki zauzimamo i svoj subjektivni stav prema ličnosti, moralno-etički, filozofski ili idejno-politički, i tako kažemo da je jedna individua s razvijenom kulturom ponašanja ili je pak na nižem stupnju kulturne razine. Međutim, kada sudimo o političkom ponašanju kao ispoljavanju kulturne ličnosti pitanje je mogu li se primijeniti kriteriji za vrednovanje i donošenje vrednosnih sudova. Kada se čovjek ponaša i iskazuje u drugim sferama življenja, po prirodi stvari on teži da kulturom u ponašanju impresionira okolišu, da ostavi što snažniji dojam na sredinu u kojoj je situiran trajno ili privremeno, da predstavi svoju individualnost, a pri tom da sačuva dignitet drugih. Prema tome, neutralnim ponašanjem ličnost teži da reproducira svoje kulturno biće ili da ga obogati saznanjem od drugih, dakako prihvaćajući objektivne vrijednosti kao njegove vrijednosti. Ali, čim u ponašanje čovjeka, jednako kao i grupa, uključimo element »političko«, što znači prelazak s neutralne pozicije na poziciju gdje se iskazuje klasni,

idejno-politički, pa i etički stav, kvalitet ponašanja se mijenja. Ličnost više ne respektira sredinu, ona se već klasno-politički opredjeljuje i ponaša na specifičan način. Dakle, ako »kulturu« kao univerzalnu pojmovnu konstrukciju razložimo i političku kulturu izdvojimo kao zasebnost, ipso facto imamo nov kvalitet kulture. Iz toga rezultira i pitanje može li se kulturna ličnost ponašati i iskazivati bez nužnog minimuma kulture i, obratno, može li individua s niskim stupnjem kulturne razvijenosti imati političku kulturu.

Na političku kulturu, pa i na političko ponašanje utječu klasno-političke determinante, o tome nema spora, pa otuda svaku političku kulturu moramo promatrati kao klasnu kategoriju. Uzmemo li da je politička kultura klasno determinirana, onda svaka usporedba — vremenska ili iz različitih (klasnih) uvjeta, koliko može biti metodološki prihvatljiva, toliko je i apsurdna, pogotovu ako se na temelju usporedbe različitih »kultura« pokušava odrediti kvalitet jedne. Kultura uopće, a pogotovu politička kultura nisu nešto zajedničko za sve strukture da bismo mogli određivati kvalitativne vrijednosti jedne ili druge.

Fenomen političke kulture u nas tek se pokušava odrediti, tek je problem uočen kao zasebna socijalna specifičnost koja traži objašnjenje. U nedostatnosti čvrstih kriterija za određivanje socijalnog sadržaja, a još manje za definiranje pojma, pokušaj analize pojave koja se historijski tek pokušava definirati izaziva mnoštvo teškoća. Bez pretenzija da definiram pojam političke kulture ili da kritikom već postojećih ponudim bolje određenje, jer ozbiljnijih pokušaja u nas i nema, uzimam pojam političke kulture u uvjetnom određenju. Uzimam da je politička kultura ponašanje u procesima političke participacije i stav individue prema cjelini, prema društvu.

Ako su moja opažanja i saznanja na razini trenutka, onda političku kulturu u nas karakterizira:

Prvo, strah u korištenju slobodom koju nudi sistem samouprave. Dakle strah koji više nije samo biopsihička kategorija nego društveno determinirano stanje čovjekovo. Fatalnost primitivca bila je u tome što nije mogao objasniti prirodne pojave, a čovjeka moderne civilizacije što ne može objasniti pojave u modernom društvu.

Drugo, u političkoj kulturi naglašen je element rušilačkog, rušiti da bi se gradilo u toku historije postala je samosvijest koja nije izmijenjena ni u vrijeme kada je kreacija svih i sviju nužnija nego ikada prije.

Treće, tradicija po kojoj se uvijek identificiralo društvo s klasnim simbolom državom i otuda stalno suprotstavljanje individue zajednici, suprotstavljanje jedinice društvu kao državi.

Četvrto, u kulturi političkog ponašanja evidentan je element identifikacije u ponašanju. Naime, ogroman autoritet vodeće snage društva građen u procesu revolucije osnažio je stanje vjerovanja. Budući da je vjera iracionalna kategorija, ona umanjuje akti-

vitet, a s druge strane svaki poremećaj ili devijacija u racionaliziranoj dogmi neposredno se odražava na »vjernike« i obratno.

Peto, individualno projicirano kao sveopće — kao i historijsko ishodište.

Svi ti elementi zasebno ili zajedno utječu na proces stvaranja umjetne klime, umjetne socijalne napetosti i ljudske nesigurnosti, a sve je, naravno, motivirano različitim ciljevima.

Određivanje bitnih značajki suvremene kulture u političkom ponašanju zahtijeva nešto više objašnjenja i konzultiranje istinskih činjenica.

Da bi čovjek istinski odredio svoj stav prema cjelini, da bi reproducirao svoje stvarno biće i odredio svoje ponašanje u političkom životu, nužna je pretpostavka sloboda, i to sloboda kao ljudska emanacija, a ne podarena sloboda ili pravno dopušteno ljudsko ponašanje. Ako je u pitanju naša stvarnost, onda, nema sumnje, model socijalne organizacije u kojem se gradi sistem samoupravnih odnosa upravo pretpostavlja političku angažiranost i političku participaciju i svih i sviju. Bez obzira na moguće prigovore na stanje kakvo jest, to je postala samosvijest, to je historijski stečena pozicija i sistem vrijednosti koje je opće prihvaćen. Da bi se takav cilj postigao, dakle, nužna je sloboda. Ako, pak, nemamo nužan stupanj ljudske slobode, onda to ostaje adaptirana fraza posredstvom koje se čuva stečena pozicija jedne socijalne grupe. Izostavimo ovdje pitanje imamo li slobode ili nemamo da bismo ispoljili svoje političko biće. Zadržimo se na pitanju kako se shvaća sloboda i kako se primjenjuje u procesima političke participacije kao kreacije.

Naviknuti smo, u toku cijele historije klasnih društava, posebice mi u Jugoslaviji, na stanje u kojem se uvijek individua i posebna socijalna grupa suprotstavlja državi kao društvu, a sloboda se uvijek shvaća kao milost vladajućih. Svakako je pitanje je li takvo stanje svijesti prevaziđeno i radikalno izmijenjeno jer pojave u socijalnim akcijama upućuju na negativan zaključak. Stječe se utisak da nikako ne možemo prijeći preko historijske stepenice od države ka društvu — djelovati stvaralački na otuđenoj svijesti teško da je moguće.

Prisustvo tradicije koja nema afirmativnu i funkcionalnu ulogu je od izuzetnog značenja. Politička kultura shvaćena kao kreacija u procesima socijalnog građenja, opterećena rušilačkom tradicijom, ne može u izmijenjenim historijskim uvjetima imati snagu stvaralaštva. Narodi koji su u toku cijelog povijesnog razvoja rušili da bi gradili, koji su svaku svoju društvenu angažiranost, misao i socijalnu akciju usmjeravali na rušenje, a ne na stvaranje, svakako nose sa sobom tu historijsku zaostavštinu, ako ništa onda u svijesti. Na takvu historijsku stvarnost naslanja se i moderna koncepcija koja traži oslonce u Marxovu učenju. Naime, pod izgovorom »ništa nije sveto da ne bi moglo biti bolje«, opet se nudi socijalna akcija rušenja, treba rušiti sve staro, bez obzira na kvalitet, da bi se gradilo novo.

Napokon, i generacija koja je praktično izvela čin revolucije rušila da bi gradila, nosi sa sobom svoje navike, ako ne i svijete da treba rušiti »nekoga ili nešto«. Prema tome vrijeme i izmijenjeni historijski uvjeti nisu slomili otpor tradicije ni onda kad sami gradimo svoju sudbu i kada se pokušavamo izdignuti izna pozicije podanika.

Iz svega logična je konzekvenca: političko ponašanje i politička kultura najprije se manifestiraju kao socijalna destrukcija pa tek zatim projicirana ili anticipirana kreacija.

Narodi koji pripadaju starijim kulturama, u kojima je svako sadržan i visok stupanj razvoja političke kulture, u toku stoljeća izgradili su temelje socijalne i političke stabilizacije. U tim strukturama izgrađeni su principi i sistem socijalnih vrijednosti koji nisu i ne mogu biti sporni ni za jedan socijalni stratum. Unatoč tome, upravo vrijeme u kojem živimo pokazuje da u tim strukturama dolazi do izvanredno teških socijalnih kriza, kriza koje dovode nacije na ivicu socijalnih kataklizmi, pa ipak se ne postavlja pitanje sveukupnog sistema vrijednosti i temelja socijalne stabilnosti. Pored toga svi se s dostojanstvom odnose prema naciji i njezinoj kulturnoj baštini, dakle ne dovode se pred pitanje biti ili ne biti.

Kako stvari stoje u kulturi ponašanja u nas?

Samoupravljanje, deklaratorno, pravno-politički, pa i praktično svakodnevno nudi bogatstvo oblika političke participacije, zapravo stvaraju se nužne pretpostavke za reproduciranje političke kulture, a rezultati velikog broja empiričkih istraživanja upozoravaju da se praksa kreće u nezavisnom smjeru. Ova hipotetička premisa dakako zaslužuje daljnje provjeravanje; radi li se o fikciji slobode u političkoj participaciji ili mogućnosti ostaju neiskorištene opet zbog nedostatka političke kulture u ponašanju. Stalno osciliranje između slobode i dominacije, između mogućnosti i realizacije, pored mogućih uporišta otpora birokratskih struktura, izazvano je neadekvatnim političkim ponašanjem koje rezultira iz nerazvijene političke kulture kao kreacije.

Noviji ili čak najnoviji događaji i pojave u političkom ponašanju upućuju na saznanje da nam se stalno prezentira stanje iz prošlosti i stanje sadašnjosti tako da imamo dovoljno razloga da očekujemo stalne poremećaje i socijalnu nestabilnost — kako u sferi materijalnog statusa, tako i u sferi političkih procesa. Neke pojave koje se manifestiraju kao posljedica neadekvatnog ponašanja izazivaju umjetnu socijalnu indignaciju i umjetnu socijalnu napetost. Postalo je već moderno da svako ozbiljnije političko pitanje dobiva dramatičan tok i uporno se nastoji podići na razinu političkog principa.

U kulturi političkog ponašanja danas, moglo bi se reći, imamo svojevrsan presedan. Naime, očigledno se nastoji podvrći racionalnim sudovima sve ono što se desilo u nedavnoj historijskoj prošlosti, pa i sam čin revolucije, bez osjećaja za vrijeme i uvjete i tako se svakodnevno dovodi u pitanje sveukupan sistem vrijed-

nosti koji smo već odavno prihvatili kao princip socijalne stabilizacije. U tome se može nazrijeti i pojava da se politička kultura koncipira kao obrazovanje, a očito je da se radi o interesnim orijentacijama i sukobu oko sistema vrijednosti. Dovoljno je pronaći jedan promašaj u izboru političkih rješenja ili loše odabran politički potez pa da nam se odmah ponudi nov koncept socijalne organizacije, i to radikalno nov (a u biću stari), nasuprot sistemu samouprave. Kritika svega iz prošlosti i »svega sadašnjega«, te razaranje tek začetih ideja, ideja koje se još nisu ni saživjele u praksi, ima za posljedicu stalne sumnje u sve što smo učinili i što činimo.

Sve to, naravno, podstiče i izaziva masovnu psihozu socijalne nesigurnosti u svim aspektima ljudskog življenja, a osjećaj normalnog toka razvoja i socijalne stabilizacije i jest bitna premisa za razvoj političke kulture. Nasuprot tome, u nesigurnim uvjetima, stvarnim ili umjetno stvorenim, nesigurnim uvijek postaju sigurniji jer se kvalitet ljudskog ponašanja radikalno mijenja.

Kada govorimo o političkom ponašanju kao manifestaciji političke kulture, onda je iz analize isključeno ponašanje onih socijalnih sila čiji je cilj jasno klasni cilj nasuprot samoupravljanju, nego se radi o ponašanju onih aktera čiji cilj nije (po namjeri) destrukcija, nego socijalna kreacija, ali zbog neadekvatnog političkog ponašanja namjera se ne ostvaruje.

U uvjetima kakvi su naši, mora se priznati da je vrlo teško pronaći optimalan model političkog ponašanja. To je pogotovu teško za onaj dio društva koji teško može razumjeti svu historijsku novinu i složenost političkih procesa kakvi su se maksimalno razvili u praksi.

U čemu je historijska novina koju je teško razumjeti?

Osnovni je problem u tome što pokušavamo uspostaviti sasvim nov koncept društvene organiziranosti pod pritiskom socijalne inercije u ljudskom opredjeljenju. Inercija opredjeljenja nametnula se novom filozofijom življenja koju, opet neumitno, nameću dva gigantska svjetska birokratska sistema. S vremenom se učvršćuje, čak se i učvrstilo mišljenje da je samoupravljanje pandan staljinskom modelu odnosa i otuda stalno odmjeravanje koliko jesmo ili koliko nismo staljinski model socijalizma. I, pošto je to tako, u stanju »za« i »protiv«, ako smo manje staljinski model, odnosa, onda smo više buržoaski koncept, zar to nije raskršće dviju fatalnosti. Ako samoupravljanje nije ništa kvalitetno novo, izdignuto na nov historijski pijedestal, nego više ili manje staljinsko-birokratski, odnosno buržoaski model socijalne organizacije, onda su tvrdnje o originalnosti i historijskoj novini čista besmislica. U nedostatku svijesti o novini kvaliteta koji se koncentriše u pojmu samoupravljanje uz prisustvo stalne dileme zašto jesmo i protiv čega smo, ili, još bolje, za koji smo od svjetskih sistema, teško da se može naći ponašanje kao kreacija. Tko ne može shvatiti tu historijsku novinu ili pak nije svjestan da se ona realizira, mora ostati na ideološkoj njihaljci. U suvremenom

stanju, razdaljina između »čistog« buržoaskog sistema i birokratsko-etastičkog formiralo se mnoštvo prelaznih oblika odnosa. Prema tome, čini se da više nije moguće polarizirati snage na one »za« i one koje su »protiv«, a praksa upravo inzistira na takvoj polarizaciji, pa zar to nije socijalna inercija u političkom ponašanju koja se uvukla iz klasne strukture, iz prošlosti.

Drugi snažan faktor koji utječe na političko ponašanje jest »blokirana« ideološka svijest koja se održava na socijalnu akciju. Godinama, pa i desetljećima učvršćivano je uvjerenje da je jedan model, i to samo staljinski model socijalizma, moguće za sva vremena, sva geografska područja i uvjete, i to nije iščezlo iz političke svijesti. Sve od vremena kada je uzdrman jedan sistem vrijednosti pa do danas, oni čija je svijest blokirana i uvršćena vjera imaju pretpostavke za razočaranje, jer rušenje dogmi u koje se toliko vjerovalo nije obična stvar, pa i uz najbolju volju i uz prisustvo racionalnih argumenata vjera ostaje faktor opstrukcije iznutra. Stvorena predodžba u svijesti da postoje klasno-svojinjski odnosi čiji je jedini pandan socijalizam jednog modela izaziva stalno ocjenjivanje kojem je »bogu« ličnost više naklonjena. Dakle teško se možemo pomiriti sami sa svojom stvarnošću koja je specifična, bez obzira na vrijednosti i vrednosne sudove o njezinu kvalitetu. Pođemo li samo malo retrospektivno, što sve nije izazvalo sumnje, krajnju skepsu pa i razočarenja od 1948. godine do danas. Strah od raskola, a istodobno od približavanja, strah od vraćanja nazad, jednako kao i strah da počnemo nešto novo što historija nije verificirala. Dakle svako doticanje ili transformiranje već dogmatski prihvaćenog doživljavano je kao destrukcija, kao iznevjerenje i nikako da se razbije blokada društvene svijesti.

To su, čini se, daljnje determinante koje opredjeljuju ponašanje i manifestaciju političke kulture.

U rasvjetljavanju problema vezanih za političku kulturu individue razložno moramo respektirati poznatu maksimu Karla Marxa po kojoj su »individuumi uvijek polazili od sebe«. Ovdje nije u pitanju »položenje« od materijalnih ili klasnih interesa, nego se sve više snaži tendencija po kojoj se subjektivni osjećaji projiciraju na općost, kao stanje, uopće kao historijska nužnost. Nihilistički stav, osjećaj historijskog fatalizma i krajnji pesimizam individue nude se kao ishodište i tako neotklonjivo utječu na ponašanje čovjeka uopće, pa i na političko ponašanje. Na planu filozofije ličnosti to je snažan faktor umrtvljivanja ljudske aktivnosti, jer čemu angažiranost ako je sve determinirano. U praktičnom aspektu što čovjeka može više prinuditi na rezistenciju i pasivnost nego osjećaj da njegov aktivitet nema nikakvog praktičnog odraza na socijalne procese, da su naponi uzaludni.

Kakvo je stanje u sferi političke kulture — upravo događaji u aktualnoj političkoj praksi označuju njegove karakteristike. Zahtjevi i inzistiranja na ukidanju efektivne prinude, sudeći po

praktičnim konzekvencama, zapravo su izazov da se prinuda primijeni, stvaraju se realne pretpostavke da osnaži zahtjev birokratskih struktura da se prinuda primijeni, a prinuda je, dakako, najprimitivniji oblik političke kulture — efikasna, ali brutalna — imanentna primitivnim strukturama. Kritičari birokratizma i etatizma, na primjer, po kulturi ponašanja u političkoj akciji očito pretendiraju na poziciju koju trenutno ima birokracija. Isključivost u tvrdnjama, nedostatnost tolerancije koju nalaže minimum političke kulture, zatim nerespektiranje vremena i uvjeta u kojima djelujemo i akcent rušilačkog, u zahtjevima za građenje novog — osnovne su značajke političke kulture kritičara suvremenosti.

Politička kultura kao mogućnost kreativne participacije pretpostavlja raskidanje s tradicijom koja se zadržala u svijesti, raskidanje s rušilačkim mentalitetom koji se uvukao iz prošlosti, iz vremena kada je rušenje bila temeljna pretpostavka građenja. Kritika i javno ispoljavanje mišljenja sastavni su elementi principa samouprave koje smo već prihvatili, ali to nije isto što i nastojanja da se svakodnevno dovodi u pitanje sveukupan sistem vrijednosti i model socijalne organizacije, što je osobito značajno za našu realnost.

Problem političke kulture postaje naročito delikatan i izuzetno značajan kada je u pitanju ponašanje vršilaca javnih funkcija. Način reagiranja na pojave i događaje vršilaca društvenih funkcija također pridonosi osjećaju socijalne nestabilnosti i napetosti. Takva stanja često se mogu izazvati umjetno, svjesno da bi se opravdala primjena efektivne prinude ili nesvjesno zbog nedostatka političke kulture u ponašanju društvenih reprezentanata. Praksa postaje bogata dramatičnim reagiranjima na popratne pojave u razvoju samouprave. Već godinama, stječe se utisak neki (kažem neki jer adekvatnijeg izraza nemam) vršioци društvenih funkcija istražuju termine i etikete pomoću kojih bi se etiketirale različite opozicione snage. I u tome se osnažuje pojava da se svaka socijalna destrukcija misli ili akcije podiže na razinu općeg, na razinu političkog principa. Prema načinu političkog ponašanja, težini iskazanih misli i tonu, stječe se utisak da su nas sile socijalne destrukcije toliko »prikleštile« da je prinuda jedini ishod. Neprekidno se lista etiketiranih snaga destrukcije produžuje, od tradicionalnih termina »desni«, »lijevi«, pa odmah zatim ultra i jedni i drugi, zatim moderniji termini »anarholiberalisti«, »šovinisti«, »nacionalisti«, zatim najnoviji »neostaljinisti«, »uspavani staljinisti«, »drugorazredni ideolozi«, »neobirokrati« itd. svaki dan nov termin. Bilo bi suvišno dokazivati da stvarnost nije isto što netko o stvarnosti misli, a još manje ono što bi individua htjela da jeste. S druge strane, nije li to metod maskiranja stvarnih središta otpora razvoju samouprave — ne zna se u poretku stvari koja je snaga glavna. Iz pragmatiskih motiva takvo ponašanje može se pravdati trenutnim ciljem, ali takav način političkog ponašanja u lomljenju otpora razvoju samouprave očito je siromašan političkom kulturom, jer posljedice nisu samo afirma-

tivne, nego i disfunkcionalne, bez obzira na namjeru.

U ponašanju vršilaca javnih funkcija zapaža se još jedna i pojava za koju bih se usudio reći da bismo joj teško mogli primjere u historiji političke kulture. Začuduje kako jedna vođna snaga društva, snaga koja vrši socijalne promjene, dopušta svojim pripadnicima da svaku ideju ili novinu u izgrađivanju socijalne organizacije podvrgavaju razornoj moći kritik to odmah u startu, dok još nije ni zaživjela. Tek što se otvori jedan nov proces transformacije ili traženja novih rješenja, odmah se pristupa vrednovanju efekata — traži se puni pogodak, odmah za sve. Najednom smo svi postali sposobni da znalački, poznatoj maksimi »ja znam jedan slučaj« rasuđujemo i zaključujemo i o strategiji i o taktici i o trenutnim efektima i dugoročnim ciljevima. Politička mudrost nalaže da se »od dva zla prihvatimo ono koje je manje«, da se žrtvuje taktički uspjeh kako bi se ostvario strateški cilj, jer savršenstva nema.

Međutim, ako nam se svakodnevno produžuje lista neprijatelja i opozicionih snaga, zatim ako se svaki novi proces odmah dovodi u sumnju, socijalna nesigurnost i zbuđenost logičke posljedice, pogotovu u dijelu društva koji nema nužne pretpostavke da složene pojave u cjelini razumije. Time se više maskira stvarna uporišta i središta otpora nego što se otkriva pravi smisao socijalne akcije i njezini ciljevi. U sferi političkog ponašanja svakako se ugrađuje i pitanje tzv. intervencija i utjecanja na dogode koje se vrha iz autoritativnog središta. Za mene nije u pitanju »miješanje« ili »nemiješanje«, nego su u tome sadržane i druge dimenzije pojave. Praksa da se na svaku imalo ozbiljniju pojavu socijalne destrukcije ili devijantna ponašanja grupa i pojedinac reagira odmah iz institucionalnog vrha, može imati i već ima neželjene posljedice.

Prije svega, takav metod demobilizira snage u društvenim osnovi, u mjestu gdje se pojave manifestiraju. Naviknuti na takav metod, najčešće snage u osnovi prepuštaju središtu da ocijeni što je dobro, a što zlo i time skidaju sa sebe odgovornost za socijalnu klimu u sredini gdje djeluju. Nije li to opet nedovoljno povjerenje vrha u osnovu ili je neadekvatan metod pomoći?

Drugo, metod opstrukcije u djelovanju kreativnih snaga već se osnažio u praksi. Naime, ukoliko snage progresa djeluju poslušno, pošto je središte reagiralo ili zauzelo stav, onda se svako prihvaćanje stavova vrha i rukovodstva proglašava »linijašenjem«, »konformizmom«, »poltronstvom«, »dogmatskim ponašanjem režimskih ljudi«, itd. Zar to nije izum i vrlo vješt metod da se prije svega prinude na defanzivu komunisti, jer je već moderno biti antirežimski i »antistavovski«, pa makar i destruktivan.

Bez namjere da otkrivam novinu vremena, čini se da ima dosta razloga za razmišljanje o drukčijem načinu neutraliziranja i onemogućavanja antisamoupravnih sila. Prije svega potrebna je vjera u snage koje djeluju u sredinama (teritorijalnim, statusnim i profesionalnim). Oni koji su u neposrednom kontaktu s poja-

vama moraju preuzeti i inicijativu i odgovornost, a središte pružiti podršku i pomoć. U suprotnom, centralne institucionalne razine neće stići svagdje onemogućiti devijacije u razvijenijoj socijalnoj strukturi. Njihov ugao promatranja je širi, a saznanja bogatija i dostupnija, ali konkretna je akcija stvar svih »dolje«, a time bi se i odgovornost drukčije distribuirala.

POLITICAL CULTURE AND POLITICAL BEHAVIOUR

Summary

We conceive culture as a universal notion for defining different social contents or all manifestations of human personality. Meanwhile, when we say »political culture« we have ipso facto a new quality. There spring up dilemmas from that: whether political culture is an independent variable or only one dimension of culture generally, then, can an individuum of low cultural level have political culture and conversely.

Political culture and political behaviour are class-determined and its specific character is just in that fact concerning quality. Since the phenomenon is undefined and unprecise, political culture, in the essay, is taken as an attitude of an individuum towards the whole, towards society,

Which are essential characteristics of so conceived political culture with us:

First, fear in the use of freedom, fear which is no more bio-psychological phenomenon but socially determined condition of man. The primitive man could not explain natural phenomena and that was his fatality, and the modern man cannot explain some social and world phenomena which surround him and now that is his fatality.

Second, overemphasized element of destruction in relation to creativeness. In the course of the whole history man preferred destruction to be able to create something new and this condition still prevails in his consciousness.

Third, there is still retained tradition to identify state with society and hence the man's negative attitude towards the whole as an alienated power.

Fourth, the emphasized behaviour of identification with organizations and leadership which deminishes human activity in the sense of creativity.

Fifth, specific phenomenon is evident in the fact that the tendency of projection of personal feelings into general once — personal projection as historical origin has been constantly supported.

All these elements have a common consequence — creation of artificial condition of social tension and human insecurity in all aspects of human existence. Thus, according to some features, political culture and behaviour are primarily manifested as social destruction, and after that as projected or anticipated creation.

(Translated by S. Paleček)